

Ifjúsági és gyermekkönyvkiadásunk hetvenes éveiről

Könyvkiadásunk egésze — profilra, műfajra, sőt nemzetiségre való tekintet nélkül — igen komoly időket él át. De talán épp most fontos levonnunk az elmúlt évtized tapasztalatait, tanulságait, keresve az adott keretekben az égető problémák megoldását. Mert ha eddig sem volt helyénvaló, ezután már igazán megengedhetetlen a kiadói munkában az üresjárat, az átfedés, az erre vagy arra jutó szerzői és nyomdai ívek, papírmennyiségek elfecsérlése.

Három kiadó: az Albatros, a Ion Creangă és a Kriterion egy évtizedes (1970—1980) eredményeit próbálom számba venni a kiadói katalógusok és évi könyv-repertóriumok segítségével. A számbavétel ugyan nem lesz teljes, hiszen a hetvenes években jelentetett meg — a bennünket érdeklő kategóriába tartozó — néhány címet a Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó (például az iskolai szöveggyűjteményeket, egy barkácskönyvet), a Politikai Könyvkiadó (az *Etikai kisszótár pioniroknak* kötetét) s a Dacia (néhány gyermekkönyvet és ifjúsági regényt), de amit az alábbi adatok jeleznek, így is meggondolkoztatónak érzem.

Az 1970—1980 közötti időszak ifjúsági és gyermekkönyvkiadásának eredményei alapján véve nem lebecsülendők. A munkából oroszlánrészt vállaló három kiadó a tizenegy év alatt összesen 363 címet jelentetett meg, 4 404 520 példányban. (A címek számánál külön tételnek vettük az újrakiadásokat, utánnomásokokat is, ha azok nem ugyanabban az évben jelentek meg.)

Hogyan viszonyul ez a könyvmennyiség az olvasók virtuális létszámához?

A *romániai magyar nemzetiség* című, nemrég megjelent kiadvány adatai szerint 1979-ben a magyar anyanyelvű óvodások, elemi és középiskolai tanulók lélekszáma összesen 361 663 volt:

óvodás	73 772, ebből magyar óvodában	54 161 (73,41%)
általános iskolás	230 185, ebből magyar iskolában	187 941 (81,65%)
líceumi tanuló	57 706, ebből magyar líceumban	36 416 (63,11%)

Ha a tényleges vásárló- és olvasólétszámot próbáljuk meghatározni, számolnunk kell azzal, hogy gyermekkönyveink egy része az óvodáskor előttiékhöz is szól, akiknek szülei, nagyszülei olvassák fel a meséket, versikéket, s hogy vannak szülők, akik a családtervezés során nemcsak leendő gyermekeik anyagi, hanem szellemi szükségleteire is gondolnak. Én magam is jó néhány olyan fiatalat ismerek, akinek könyvespolcán a gyermekkönyvek már akkor sorakozni kezdtek, amikor nemcsak a gyermek, de még a leendő férj vagy feleség sem volt a láthatáron.

Maradjunk azonban a fenti számadatoknál. Mert a tizenegy év összpéldányszámából egy főre így is mindössze 12,12 darab könyv jut, vagyis alig több, mint egy könyv évente. A választék pedig a tizenegy év alatt egy cím ezer főre.

(A helyzetet némiképp módosít a könyvbehozatal is, amelyről azonban semmi-féle áttekintésünk nincs, holott — tapasztalataink szerint — időnként és helyenként szintén segít enyhíteni a gyermekkönyvvásárlók gondjain.)

A három hazai kiadó között az összteljesítmény a következőképp oszlik meg:

	Kriterion		Creangă		Albatros		Összesen	
	Cím	Példány	Cím	Példány	Cím	Példány	Cím	Példány
1970	12	51 900	28	196 900	8	30 350	48	279 150
1971	8	136 800	21	214 600	7	20 250	36	371 650
1972	12	162 200	22	375 800	9	30 260	43	568 260
1973	9	239 800	18	218 680	4	16 000	31	474 480
1974	9	68 800	20	130 000	9	33 300	38	232 100
1975	6	116 350	16	126 860	6	18 500	28	261 710
1976	8	178 900	17	234 550	10	49 040	35	462 490
1977	5	135 500	10	175 150	7	81 300	22	391 950
1978	8	149 400	17	281 400	5	35 350	30	466 130
1979	5	83 350	14	265 750	6	89 000	25	438 100
1980	8	318 500	19	140 000	—	—	27	458 500
Összesen	90	1 641 500	202	2 359 690	71	403 330	363	4 404 520

Az össztermelés százalékos megoszlása a három kiadó között:

	Kriterion	Creangă	Albatros
Címek	24,8	55,6	19,6
Példányok	37,27	53,57	9,16

Az évi összátlag 33 cím, 400 411 példányban.

A tizenegy év alatt megjelent három és fél száz mű szövegszerző ismeretében lehetne csak statisztikát készíteni arról, hogy miként oszlik meg ez a könyvtermés az ifjúsági és gyermekirodalom három korosztálya: az óvodások-kisiskolások, a második tagozatiak, valamint a liceumi tanulók között. A katalógusokat végigtekintve azonban az a benyomásom, hogy könyvkiadásunkban ez a szempont nem érvényesül tudatosan, s a könyvtermés — spontán módon — a két szélső pólusor. csúcsosodik ki. Vagyis épp az a nemzedék marad megfelelő mennyiségű és választékú olvasnivaló nélkül, amelyeknek az érdeklődését az óvodában és az elemiben sikerült felkeltenie, s amelyek — egy tordaszenteslázló felmérés szerint — már tudatosan keresi a maga olvasnivalóját.

De térjünk még vissza a kiadók mennyiségi eredményeire. Az elemzett időszak évi átlaga, mint láttuk, 33 cím és 400 411 példány, vagyis címenként átlagosan 12 134 példány. Az évenkénti termés azonban ehhez az átlaghoz viszonyítva rendkívül ingadozó. A címek száma tekintetében az ingadozás 22 és 48 cím között, a példányszámok tekintetében 232 100 és 568 260 példány között mozog, vagyis durván számolva a „jó” évek termése kétszerese—két és félszerese a gyengébbeknek. S ha a jó években sem panaszkodhatnak a könyvterjesztők amiatt, hogy eladatlanul maradna az ifjúsági és gyermekkönyv, akkor a gyenge években a kiadói termelés egyenetlensége valóságos légritka tereket teremt. A címek számát tekintve az 1973., 1975., 1977., 1978., 1979., 1980. év, a példányszámot tekintve az 1970., 1971., 1974., 1975., 1977., 1979. év marad a középarányos alatt.

Ami most már ifjúsági és gyermekkönyvkiadásunk tartalmi részét illeti, az elmúlt évtizednek van néhány jelentős eredménye: kialakultak olyan sorozatok, amelyek — következetes kiadói munka és az ütemes megjelenés biztosítása esetén — jelentős szerepet tölthetnek be az ifjú nemzedékek tudati, esztétikai és világnézeti formálásában. Talán a legjelentősebb eredmény, hogy sorozatszerűen jelentkeznek — modern korunknak és a tudományos-műszaki forradalom követelményeinek megfelelően — a közhasznú ismereteket összefoglaló sorozatok is, az egy évtizeddel ezelőtt sokat aposztrofált „irodalomközpontúság” tehát ezen a téren is lazult, ugyanakkor vannak sikeres, az ifjú és gyermekolvasók által igen keresett irodalmi sorozataink is. Érdemes volna külön-külön kitérni rájuk, s megvizsgálni, hogyan teljesítik maguk elé tűzött feladatukat, megfelelnek-e az elvárásoknak az ismeretszint, tudományos vagy irodalmi színvonal, választék stb. tekintetében. Ez azonban tulajdonképpen egy kiadóközi munkaértekezlet feladata lenne. Így inkább az eredményekre emlékeztetés vonalán maradok, s megelégszem a felsorolásokkal.

A gyermekek és ifjak olvasóvá nevelésében érdemes szerepet játszottak azok a gyűjteményes kötetek, amelyek romániai magyar gyermekíróink legjobb verseit, elbeszéléseit, karcolatait tették hozzáférhetővé: a Kriterionnál Bajor Andor, Hervay Gizella, Jancsik Pál, Kányádi Sándor, Létay Lajos, Majtényi Erik, Szilágyi Domokos, Tamás Mária, Veress Zoltán, a Creangánál Horváth Imre, Kádár János, Kiss Jenő, Lászlóffy Aladár, Palocsay Zsigmond köteteire gondolok. Aztán ott van a Kriterion illusztrált ifjúsági regénysorozata, amelynek 33 kötete közel egymillió példányszámban jelent meg, és fogyott el többnyire hetek, olykor napok alatt; az Albatros *Legszebb versek* sorozata, amelyben bár akadozva, kihagyásokkal, összesen 30 költő versei láttak napvilágot (6 magyar klasszikus, 5 romániai magyar, 1 mai magyarországi, 9 román és 7 angol, francia, orosz, olasz, amerikai). A Creangă Könyvkiadó sorozatai a különböző életkorú gyermekeknek nyújtanak olvasmányt — érzésünk szerint kissé talán túlságosan (olykor egymást és más kiadók sorozatait is átfedve) szerteágazó kiadványsorozatokban (*Ábécé, Mesetarisznya, Az én első könyvem, Minden gyermek könyve, Nagyapó mesefája, Beszélő tükör*), s ezenkívül külön gondot fordít a magyar gyermekirodalom elhanyagolt vagy elfelejtett klasszikusai (Gyulai Pál, Gáspár János, Pósa Lajos) vagy nagy klasszikusaink (Ady Endre, Arany János, Benedek Elek) gyermekverseinek, -prózájának hozzáférhetővé tételére.

Problematisz az eredeti ifjúsági és gyermekirodalom helyzete. Olyannyira, hogy ez a kérdés külön elemzést érdemelne, s nem is csak kiadói, hanem írószövetségi szinten, ahol maguk a legilletékesebbek: az írók szólhatnak hozzá, hogyan is apadt el oly nagyon az eredeti romániai magyar ifjúsági és gyermekirodalom, s mit lehetne tenni fellendítése érdekében. Itt én a tizenegy év adatai alap-

ján csak néhány meggondolkoztató dolgot jeleznék: a Kriterion említett illusztrált regénysorozatának 33 kötete között mindössze két eredeti romániai magyar ifjúsági regény volt: Nagy Borbála *Csiki boszorkánya* és Varró János könyve, a *Ki csatát nyer, koronát nyer*. Az Albatrosnál tizenegy év alatt megjelent nyolc eredeti ifjúsági regény közül négy újrakiadás volt, s a Creangánál megjelent 19 eredeti ifjúsági regény és elbuzékosítást sem írható maradéktalanul és egyértelműen az utóbbi évtized termésének javára (vagy nem sorolható egyértelműen az ifjúsági és gyermekirodalomba). Mondom, ennek a kérdésnek az átfogó — műfaji, esztétikai, pedagógiai vetületekre kiterjedő — elemzésére az Írószövetséget s annak nemzetiségi bizottságát érzem illetékesnek és hivatottnak.

Befejezésül csak egy egészen gyakorlati, de érzésem szerint fontos — egyedül tőlünk függő — vonatkozást vetnék fel még. Mindenki tudja, hogy ifjúsági és gyermekkönyvkiadásunk egésze Bukarestben szerkesztődik. A könyvek szerkesztőit, sőt többnyire az egész kiadót jórészt a posta és a telefon köti össze az alkotók legnagyobb részével. Mindnyájan tapasztalatból tudjuk, hogy milyen nehézségeket okoz ez a szerző és szerkesztő kapcsolatában, a kéziratok végleges formájának, a gyermekolvasók lelkivilágához közel álló grafikai köntösének kialakításában. Ezek a nehézségek még akkor is számottevőek, ha az illetékes reszortszerkesztő nem egymagában dolgozik, hanem egy nagyobb, rokon munkaközösségben. A Creangá és az Albatros esetében azonban egy-egy szerkesztő egymaga hordozza a vállán kiadója magyar nyelvű könyvei megjelenésének minden gondját és felelősségét. A távolság tehát az önmagára utaltság körülményével is súlyosbodik. Nem áltatom magamat azzal, hogy az elkövetkező időszakban új vidéki fiókszerkesztőségek létesítésével ezen a helyzeten változtatni lehetne. De épp ezért különösen fontos, hogy az ifjúsági és gyermekirodalmunk gondját vállukon hordozó szerkesztőket fokozott figyelem és segítőkészség vegye körül. Sajnos, az elmúlt évtizedben nem egy jele mutatkozott annak, hogy ezt a figyelmet és segítőkészséget egyes szerkesztők nem kapták meg, s egymagukban sokszor kényyszerültek olyan szükségmegoldásokra, amelyek végső fokon ifjúsági és gyermekkönyvkiadásunkra károsan hatottak.

Arról van tehát szó, hogy az adott lehetőségek között jobban gazdálkodjunk. Nemcsak papírral, pénzzel és nyomdakapacitással, hanem szellemi energiával is.

Elhangzott 1982. január 29-én, a Napsugár-évfordulónak szentelt Korunk-délelőttön.

Arkossy István illusztrációja